

УДК: 342.722:349.412(477)

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.88.1.48>

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА ВЛАСНОСТІ НА ЗЕМЛЮ

Недолуга Д.С.,
*здобувач вищої освіти ступеня доктора філософії з права,
2 курс аспірантури,
Пенітенціарна академія України
ORCID: 0009-0004-6207-3931*

Андрущенко Т.С.,
*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри адміністративного та конституційного права
Навчально-наукового інституту права,
правоохоронної діяльності та психології,
Пенітенціарна академія України*

Недолуга Д.С., Андрущенко Т.С. Конституційно-правові аспекти реалізації права власності на землю.

Земельна реформа в Україні є однією з найтриваліших та найскладніших у Європі, а її реалізація супроводжується тривалими дискусіями та правовими суперечностями. Наведена стаття аналізує конституційно-правові аспекти цієї реформи, зокрема питання об'єкта права власності на землю у контексті Конституції України та прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо умов обігу земель сільськогосподарського призначення». Досліджено правову природу землі як національного багатства, як об'єкта права власності Українського народу та як об'єкта цивільних прав фізичних та юридичних осіб. Особливу увагу приділено аналізу положень статей 13, 14 та 41 Конституції України, які визначають правові засади регулювання права приватної власності та права власності на землю. На основі конституційних положень досліджено відповідні норми Цивільного та Земельного кодексів України, які регламентують реалізацію права власності на землю, визначають коло суб'єктів набуття та відчуження земельних ділянок, зокрема, сільськогосподарського призначення. Проаналізовано наукові дискусії щодо подвійної природи права власності на землю, співвідношення приватного та публічного інтересу, а також питання визначення суб'єктного складу осіб, яким може належати вказане право. Розглянуто позиції українських правознавців щодо юридичних колізій та ризиків, пов'язаних із запровадженням ринку землі, а також наслідки прийняття згаданого вище Закону для земельного ринку, економіки та прав власників.

Окрему увагу приділено конституційним поданням народних депутатів щодо неконституційності окремих положень законодавства, що врегульовує зняття мораторію та умови вільного обігу земель сільськогосподарського призначення та аналізу позиції Конституційного Суду України щодо цих питань. Проаналізовано можливі наслідки визнання згаданого Закону неконституційним, включно з правовою невизначеністю, переглядом укладених договорів відчуження земельних ділянок сільськогосподарського призначення та потенційними змінами у правозастосовній практиці.

Результати дослідження можуть бути корисними для правників, науковців, державних службовців і службовців органів місцевого самоврядування, а також всіх, хто цікавиться питаннями врегулювання земельних відносин і перспективами розвитку умов обігу землі в Україні.

Ключові слова: земля, об'єкт права власності, право власності на землю, обіг земель, відчуження землі сільськогосподарського призначення, суб'єкт права власності, Конституція України.

Nedoluha D.S., Andrushchenko T.S. Constitutional and legal aspects of realization of land ownership rights.

The land reform in Ukraine is one of the earliest and most complex in Europe, and its implementation is accompanied by lengthy discussions and legal controversies. This article analyzes the constitutional and legal aspects of this reform, in particular, the issue of the object of land ownership in the context of the Constitution of Ukraine and the adoption of the Law of Ukraine “On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine on the Terms of Turnover of Agricultural Land”.

The author examines the legal nature of land as a national wealth, as an object of property rights of the Ukrainian people and as an object of civil rights of individuals and legal entities. Particular attention is paid to the analysis of the provisions of Articles 13, 14 and 41 of the Constitution of Ukraine, which define the legal framework for regulating private property rights and land ownership. Based on the constitutional provisions, the author examines the relevant provisions of the Civil and Land Codes of Ukraine which regulate the exercise of land ownership, and determine the range of subjects of acquisition and alienation of land plots, in particular, agricultural land. The author analyzes the scientific debates on the dual nature of land ownership, the relationship between private and public interest, and the issue of determining the subject composition of persons who may have this right. The author examines the positions of Ukrainian scientists of law on legal conflicts and risks associated with the introduction of the land market, as well as the consequences of the adoption of the above-mentioned Law for the land market, economy and owners' rights.

Particular attention is paid to the constitutional submissions of members of the Parliament regarding the unconstitutionality of certain provisions of the legislation regulating the lifting of the moratorium and the conditions for free circulation of agricultural land and the analysis of the position of the Constitutional Court of Ukraine on these issues. The author analyzes the possible consequences of recognizing the mentioned Law unconstitutional, including legal uncertainty, revision of concluded agricultural land alienation agreements and potential changes in law enforcement practice.

The results of the research may be useful for lawyers, academics, civil servants and local government officials, as well as anyone interested in the regulation of land relations and the prospects for the development of land turnover conditions in Ukraine.

Key words: land, object of property rights, land ownership right, land turnover, alienation of agricultural land, subject of property rights, Constitution of Ukraine.

Постановка проблеми. Прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо умов обігу земель сільськогосподарського призначення» 31 березня 2020 року (далі – Закон) викликало значний науковий та суспільний резонанс. Попри скасування мораторію на відчуження таких земель, залишається відкритим питання відповідності вказаного вище Закону Конституції України. Неоднозначним є трактування права власності на землю як природного ресурсу, що належить Українському народу, та як об'єкта цивільних прав фізичних і юридичних осіб. При цьому наявні колізії та прогалини законодавства у визначенні кола суб'єктів права власності на землю спричиняють правові суперечності щодо законності механізму обігу земель сільськогосподарського призначення.

Це створює значну правову невизначеність щодо законності укладення договорів купівлі-продажу земель сільськогосподарського призначення, а також породжує ризики щодо можливого перегляду чи скасування вже здійснених правочинів.

Мета дослідження – проаналізувати правові аспекти обігу земель сільськогосподарського призначення в Україні, зосереджуючись на його конституційності та правовій природі землі як об'єкта права власності. У рамках дослідження розглядається правовий статус земель, особливості обмежень у розпорядженні ними, баланс приватного і публічного інтересу в регулюванні ринку землі, а також правові колізії та ризики скасування укладених правочинів.

Дослідження має як теоретичне, так і практичне значення. З наукової точки зору, воно сприяє глибшому розумінню правової природи права власності на землю, його місця у системі конституційних прав і свобод, а також впливу земельної реформи на конституційний лад. З практичного погляду, аналіз законодавчих змін дозволить оцінити відповідність чинної моделі обігу земель конституційним гарантіям, а також сприятиме усуненню правових колізій і вдосконаленню законодавчого регулювання земельних відносин. Окремо оцінюються можливі наслідки визнання вказаного вище Закону неконституційним для учасників земельного ринку та державної політики у сфері обігу землі.

Стан опрацювання проблематики. Проблеми реалізації права власності народу України на землю постійно перебувають у центрі уваги науковців. Ґрунтовні дослідження з цього питання провели А.М. Мірошніченко, В.В. Носік, В.І. Андрейцев, І.І. Каракаш, І.І. Семчик, І.О. Костяшкін, А.Л. Правдюк. Вони приділили значну увагу правовій природі права власності на землю, аналізували його конституційно-правові засади, а також досліджували особливості функціонування ринку земель сільськогосподарського призначення. Наукові напрацювання цих та інших дослідників є важливою основою для подальшого осмислення зазначеної проблематики в умовах сучасних законодавчих змін.

Виклад основного матеріалу. Статтею 41 Конституції України визначено, що кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, а право приватної власності набувається в порядку, визначеному законом, і при цьому право приватної власності є непорушним.

Як вбачається зі змісту статті 14 Конституції України, земля, окрім іншого, визначається основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави; крім того, право власності на землю гарантується, проте набувається і реалізується громадянами, юридичними особами та державою виключно відповідно до закону.

Відповідно до статті 13 Конституції України, земля є об'єктом права власності Українського народу. Разом з тим, від імені Українського народу права власника здійснюють органи державної влади та органи місцевого самоврядування в межах, визначених цією Конституцією. Водночас вказана стаття визначає, що кожен громадянин має право користуватися природними об'єктами права власності народу відповідно до закону, при вказаному усі суб'єкти права власності рівні перед законом.

31 березня 2020 року прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо умов обігу земель сільськогосподарського призначення», яким внесено зміни у Земельний кодекс України, що були необхідні для запуску «ринку землі» в Україні – зняття заборони (мораторію) на відчуження земельних ділянок сільськогосподарського призначення шляхом укладення договорів купівлі-продажу.

Відтак з 1 липня 2021 року Законом скасовано мораторій (заборону) на продаж земель сільськогосподарського призначення, крім земель державної власності, при цьому набувати право власності на земельні ділянки сільськогосподарського призначення з обмеженням у 100 гектарів мали право лише громадяни України.

З 1 січня 2024 року стартував другий етап земельної реформи, тому було дозволено вільний обіг земель сільськогосподарського призначення для юридичних осіб, створених і зареєстрованих за законодавством України, учасниками (акціонерами, членами) яких є лише громадяни України та/або держава, та/або територіальні громади, а також надано можливість громадянам України придбати у власність земельні ділянки, загальна площа яких може становити до 10 000,00 гектарів.

Важливим чинником, що сприяв цим історичним змінам, стало рішення Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) у справі «Зеленчук і Цицюра проти України» від 22 травня 2018 року. У ньому ЄСПЛ, окрім іншого, навів та проаналізував ключові законодавчі зміни щодо мораторію на відчуження землі, встановив, що Україна перевищила межі своєї дискреції, запровадивши мораторій на відчуження земель сільськогосподарського призначення, і не забезпечила належного балансу між суспільними інтересами та майновими правами громадян. Водночас ЄСПЛ наголосив, що його рішення не слід сприймати як вимогу до України негайно впровадити необмежений ринок сільськогосподарських земель, проте звернув увагу, що жодна з країн Ради Європи не має таких обмежень [1].

Громадяни України - власники земель сільськогосподарського призначення до прийняття вказаного Закону через заборону вільного обігу землі не мали можливості відчужити земельну ділянку шляхом укладення договору купівлі-продажу. Однак для відчуження землі чи прав на неї успішно використовували різноманітні цивільно-правові конструкції задля цієї мети, зокрема, але не виключно: договір купівлі-продажу сертифікату на пай, заповіт, договір дарування, договір емфітевзису, договір довічного утримання тощо.

Проте не всі згодні із прийняттям такого Закону, зокрема, 48 народних депутатів України, як суб'єкт права на конституційне подання, звернулися до Конституційного Суду України з відповідним конституційним поданням від 17 квітня 2020 року (надійшло до суду 4 травня 2020 року) [2]. На їхню думку, при прийнятті Закону було здійснено низку порушень Конституції України, а саме: щодо процесуального регламенту прийняття Закону, щодо непроведення референдуму для

прийняття цього Закону. Крім того, суб'єкти конституційного звернення відокремлюють два різні права власності й наголошують на цьому:

- право власності на землю як природний об'єкт, що належить Українському народу;
- право власності на землю як об'єкт цивільних прав фізичних осіб, юридичних осіб, держави, територіальних громад [3, с. 223–227].

Як вбачається зі змісту вказаного конституційного подання, наведені та інші ймовірні порушення, на думку суб'єкта подання, є підставою для визнання згаданого Закону таким, що не відповідає Конституції України.

14 травня 2020 року до Конституційного Суду України надійшло ще одне конституційне подання від 53 народних депутатів України, як суб'єкт права на таке подання, щодо відповідності Конституції України Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо умов обігу земель сільськогосподарського призначення» від 31 березня 2020 року. Як вбачається зі змісту вказаного подання, в ньому підіймається питання правомірності прийняття Верховною Радою України згаданого Закону, наголошується на порушенні конституційної процедури розгляду та його ухваленні, а також на тому, що земля є виключною власністю Українського народу та матеріальною основою державного суверенітету. Особлива увага приділяється суверенітету України, а також озвучуються інші ймовірні порушення законодавства [2].

Наведені подання були об'єднані в одне конституційне провадження, останнє засідання по даній справі було проведено 22 жовтня 2024 року, суд, дослідивши матеріали справи на відкритій частині, перейшов до закритої частини пленарного засідання для подальшого обговорення питань, пов'язаних із конституційним провадженням у цій справі.

Окрім цього на сайті Конституційного суду України опублікована наступна інформація: «Для забезпечення повного й об'єктивного розгляду справи та ухвалення Судом обґрунтованого рішення було направлено запити до органів державної влади, навчальних закладів, наукових установ і членів Науково-консультативної ради Конституційного Суду з проханням висловити позиції щодо питань, порушених у відповідних конституційних поданнях. Відповіді на запити буде досліджено на закритій частині пленарного засідання Великої палати Суду.» [2].

Слід зазначити, що це не перше конституційне подання, яке стосується обігу земель сільськогосподарського призначення. Наприклад, 17 лютого 2017 року, суб'єкт конституційного подання - 55 народних депутатів звернулись до Конституційного Суду України з проханням визнати закон від 06 жовтня 2016 року, яким було продовжено дію мораторію, неконституційним. Вони посилалися, окрім іншого, на згадані статті 13, 14 та 41 Конституції. Проте 14 лютого 2018 року Конституційний Суд України відхилив подання, не розглянувши його по суті. На думку Суду аргументи, наведені в обґрунтування цього подання були недостатніми, щоб дозволити відкрити конституційне провадження та розглянути його по суті й прийшов висновку, що подання не відповідало вимогам законодавства.

Якщо ж звернутись до Конституції України, то поняття «земля» зустрічається та розуміється у декількох значеннях: як об'єкт права власності Українського народу; об'єкт права власності громадян, юридичних осіб і держави; об'єкт права власності територіальних громад (статті 13, 14, 142 Конституції України).

Статтею 79 Земельного кодексу України наводиться визначення земельної ділянки як об'єкту права власності – це частина земної поверхні з установленими межами, певним місцем розташування, з визначеними щодо неї правами.

На думку таких дослідників, як І.І. Каракаш, В.Д. Сидор та Т.Є. Харитонova, право власності на земельні ділянки існує для задоволення матеріальних потреб і реалізації інших інтересів осіб, що є власниками [4, с. 133].

Своєю чергою, науковець І.В. Озимок пропонує вважати «право власності на землю економічним правом особи, акцентуючи увагу на тому, що це все ж право власності, яке регулюється переважно нормами та принципами цивільного права, господарського права, земельного права. А природним правом варто визнати право на землю як можливість усіх людей пересуватися по землі, споруджувати житло на землі, працювати на землі...» [5, с. 120].

На думку В.В. Носіка, у «суб'єктивному розумінні право власності на землю необхідно розглядати як визнану в суспільстві, гарантовану Конституцією України можливість окремої особи чи іншого суб'єкта у визначених законом межах вільно набувати на підставі власності земельну ділянку і на свій розсуд використовувати природні властивості землі для прогресивного виробництва, роз-

поділу і використання капіталу на основі підвищення родючості ґрунту, задоволення інших потреб, самостійно відмовитися від власності на землю, або іншими способами розпорядитися нею, а також можливість самостійно чи через державу захищати земельну власність» [6, с. 492].

Мірошніченко А.М. вважає, що право власності на землю в суб'єктивному розумінні – повноваження (правомочності) суб'єктів по відношенню до землі (земельної ділянки) як об'єкта права, а в об'єктивному розумінні право власності на землю слід розглядати як систему правових норм, що регулюють відносини щодо набуття та здійснення суб'єктивного права власності на землю.

Також вказаний автор зазначає: «... коли йдеться про суб'єктивне право власності на землю, йдеться не про власне «землю», а про «земельну ділянку», оскільки лише земельна ділянка може бути об'єктом, яким можна володіти на праві власності, річчю — «предметом матеріального світу, щодо якого можуть виникати цивільні права та обов'язки» (ст. 179 ЦКУ; див. також ст. 125 та ін. ЗКУ), а отже, майном (ст. 190 ЦКУ). Таким чином, усталений термін «право власності на землю» в більшості випадків фактично означає «право власності на земельну ділянку». Об'єктом права державної та комунальної власності, окрім сформованих у встановленому порядку земельних ділянок, є також цілі території (землі), які вузькому землевпорядному підходу до визначення земельних ділянок не відповідають, оскільки не мають чітко встановлених меж, кадастрових номерів, не зареєстровані в державному реєстрі земель тощо.» [7, с. 120–122].

На думку науковця Правдюка А.Л., аналіз конституційних положень дає підстави стверджувати, що право власності на землю декларується у двох формах:

- на землю та її природні ресурси як природні об'єкти права власності Українського народу, основного національного багатства, яке перебуває під особливою охороною держави і є головним природним ресурсом Українського народу (усіх громадян);
- на земельні ділянки (межі) як об'єкти цивільних прав, які перебувають у власності громадян, юридичних осіб чи держави і є предметом цивільних правочинів (купівля-продаж, оренда, застава та ін.). [4, с. 134].

Також слід звернути увагу на суб'єктів права власності на землю. Як вже було зазначено, виходячи із положень Основного закону, до таких відносять: Український народ, фізичних осіб, юридичних осіб, державу й територіальні громади. Крім того, у статтях 316–319, 321 книги 3 розділу 1 глави 23 Цивільного Кодексу України (далі – ЦК України) визначено наступне:

- правом власності є право особи на річ (майно), яке вона здійснює відповідно до закону за своєю волею, незалежно від волі інших осіб;
- власникові належать права володіння, користування та розпоряджання своїм майном;
- колом суб'єктів права власності є: Український народ та інші учасники цивільних відносин (фізичні та юридичні особи, держава Україна, Автономна Республіка Крим, територіальні громади, іноземні держави та інші суб'єкти публічного права (ст. 2 ЦК України)), проте законодавство наголошує, що всі суб'єкти права власності є рівними перед законом (ст. 318 ЦК України);
- власник володіє, користується, розпоряджається своїм майном на власний розсуд;
- право власності є непорушним, ніхто не може бути протиправно позбавлений цього права, проте таке право не є абсолютним, має певні законодавчі обмеження, що регулюють його здійснення, порушення яких може мати наслідком притягнення до відповідальності або навіть втрати землі. Власність, зокрема, на землю, зобов'язує власника використовувати свою власність не тільки у своїх інтересах, а й поважати інтереси інших людей, усього суспільства, при цьому має бути забезпечений баланс між як інтересами власника, так й інтересами суспільства, а також інших власників і користувачів.

Як вбачається зі статті 78 Земельного кодексу України право власності на землю - це право володіти, користуватися і розпоряджатися земельними ділянками. При наведеному, право власності на землю набувається та реалізується на підставі Конституції України, цього Кодексу, а також інших законів, що видаються відповідно до них. Також наведена стаття визначає, що земля в Україні може перебувати у приватній, комунальній та державній власності.

Отже, Земельний кодекс України не закріплює таку окрему форму права власності на землю як право власності Українського народу. Разом з цим у статті 318 ЦК України згадується такий суб'єкт права власності на землю, як Український народ.

На думку деяких дослідників, народ України є самостійним суб'єктом права власності на землю. Наприклад, В.І. Андрейцев та В. Костицький розділяють державну, комунальну та народну власність на землю. [8, с. 96 та 9, с. 49–55].

Автори науково-практичного коментаря до Конституції України дійшли висновку, що **стаття 13 Основного Закону встановлює юридичну модель реалізації права власності на землю та природні ресурси**, яка закріплює їх належність **Українському народу**. Ця модель означає, що всі природні ресурси в межах території України, її континентального шельфу та виключної морської економічної зони є **об'єктами власності Українського народу як самостійного суб'єкта права власності**.

Український народ має право безпосередньо володіти, користуватися та розпоряджатися цими ресурсами у формах і межах, визначених Конституцією. Водночас його права власника можуть реалізовувати **уповноважені органи державної влади та місцевого самоврядування**. Унікальність цього наукового підходу, закріпленого в Конституції, виражена в тому, що він базується на **сучасному науковому розумінні зв'язку між природними ресурсами, людиною, суспільством і навколишнім середовищем** [10, с. 96].

Проте, не зважаючи на зазначене, Козловська Л., керівник відділу аналітичної та правової роботи Великої Палати Верховного Суду, розглядає право власності на землю як елемент конституційного ладу, що зумовлює формування відповідної судової доктрини як частини конституційної доктрини, наголошує на тому, що судова практика має спиратися на виключний статус Українського народу як основного і єдиного власника землі, що на її думку, гарантує єдність судової практики у земельних спорах [11, с. 89–101].

Запропонований підхід частково узгоджується зі статтями 13 та 14 Конституції України, де зазначено, що земля, її надра, атмосферне повітря, водні та інші природні ресурси є власністю Українського народу, з чого вбачається, що держава та територіальні громади лише управляють цими ресурсами від імені народу, але не є їх власником. З наведеною думкою можна погодитись у контексті усунення недоліків та заповнення прогалин в конституційній доктрині права власності на землю з метою формування послідовної, єдиної та справедливої судової практики, а також забезпечення реалізації принципу верховенства права. Разом з цим, при такому підході можна прийти до спірного висновку, що право на землю держави, територіальних громад, юридичних осіб та громадян України є похідним, оскільки єдиним та основним власником землі є Український народ, а можливість вільного обігу земель сільськогосподарського призначення як об'єкту цивільного права ставиться під сумнів, а правочини щодо відчуження таких земельних ділянок слід сприймати порушенням виключного права єдиного власника -Українського народу.

Також в розумінні Козловської Л. правом власності на землю варто тлумачити наступним чином: «Основою конституційного тлумачення права власності на землю є все ж таки зв'язок винятковості Українського народу як суб'єкта права власності на землю і природні ресурси та національного й державного суверенітету, який закладено у статті 13 Конституції. **Державний суверенітет, земельний суверенітет, продовольчий суверенітет – це все поняття одного сенсу, які читаються не через кому.**»

В обґрунтування запропонованого тлумачення права власності на землю згаданий автор посилається на рішення Конституційного суду України від 14 грудня 1999 року № 10-рп/99 у справі № 1-6/99, яке, на думку вказаного автора, є візцевим в українському конституціоналізмі, оскільки згадане рішення закріплює основи конституційного ладу в Україні і визначає, що складовими ознаками конституційного ладу є належність природних ресурсів як об'єктів права власності Українському народу, рівність усіх суб'єктів власності перед законом (стаття 13), визначення землі як основного національного багатства, що перебуває під особливою охороною держави (стаття 14) та інші. [12].

Висновки. Отже, існує неоднозначне трактування поняття права власності на землю: одні розглядають землю як природний об'єкт чи національне багатство, що належить Українському народу, інші – як об'єкт цивільних прав особи. На нашу думку, логічним є висновок, що об'єктом цивільних прав є індивідуально визначений предмет матеріального світу – конкретна земельна ділянка з кадастровим номером, площею та межами. Тоді як державні органи чи органи місцевого самоврядування, які є втіленням Українського народу, мають відповідні права згідно зі своїми повноваженнями щодо певних масивів чи певних територій землі, які не перебувають у приватній власності.

Також мають місце дискусії щодо визначення суб'єктного складу права власності на землю, залишається не до кінця врегульованим та зрозумілим спосіб/форма реалізації права власності на землю Українського народу. На нашу думку, варто розглядати право власності Українського наро-

ду як загальне поняття публічно-правового характеру, яке охоплює в собі такі форми власності, як державна та комунальна (територіальних громад), проте не стосується приватної власності. Аналіз наведених у статті норм законодавства та думок дослідників приводять до висновку, що Конституція України допускає існування права приватної власності на землю, в т.ч. сільсько-господарську, зміст якого виражено через три правомочності: володіння, користування та розпорядження, що об'єднуються терміном «тріада» правомочностей власника [13, с. 79–82].

Попри скасування мораторію, питання законності продажу сільськогосподарських земель залишається відкритим через можливість визнання відповідного Закону неконституційним. Вважаємо, що визнання Закону неконституційним призведе до наступних негативних наслідків:

- зупинки обігу землі, скасування (визнання недійсними) договорів купівлі-продажу землі, ряд правових колізій і невизначеності щодо власників, які вже придбали землю, та відсутності механізму реституції в даній ситуації;
- завантаження судів позовами, а також вимогами компенсацій від держави з необхідністю додаткових коштів у бюджеті;
- політичної кризи та вкрай шкідливого впливу на економіку.

Цілком вірогідно, що Конституційний суд України прийме законне рішення, яким, очікувано, може визнати Закон таким, що відповідає положенням Конституції України. Проте це лише думка, гарантій, звичайно, немає, і не варто забувати мудрі слова видатного філософа Людвіга Вітгенштейна: «Що вранці зійде сонце - гіпотеза; а це означає, що ми не знаємо, зійде воно чи ні».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Рішення ЄСПЛ від 22 травня 2018 року у справі. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_c79#Text (дата звернення: 03.03.2025).
2. Офіційний веб-сайт Конституційного Суду України. URL: <https://ccu.gov.ua/> (дата звернення: 03.03.2025).
3. Недолуга Д. Правові аспекти відчуження землі як об'єкта права власності. *Актуальні питання теорії та практики в галузі права, освіти, соціально-гуманітарних та поведінкових наук в умовах воєнного стану*: матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф., м. Чернігів, 25 квітня 2024 р. Чернігів: ПАУ, 2024, С. 223–227.
4. Правдюк А.Л. Теоретичні аспекти реалізації конституційного права власності на землю на сучасному етапі земельної реформи. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 5. С. 132–136.
5. Озимок І.В. Конституційне право власності на землю в Україні та зарубіжних країнах: порівняльно-правове дослідження : дис. канд. юр. наук. 12.00.02. Київ, 2020. 120 с.
6. Носік В.В. Право власності на землю Українського народу: монографія. Київ : Юрінком Інтер, 2006. 544 с.
7. Мірошниченко А.М. Земельне право України: підручник. – 2-ге видання, допов. і перероб. Київ : Алерта; ЦУЛ, 2011. С. 120–122.
8. Андрейцев В.І. Конституційно-правові імперативи використання права власності на землю. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки*. Випуск 58. С. 96.
9. Костицький В. Конституційне регулювання охорони довкілля: український та світовий досвід. *Право України*. 2003. № 10. С. 49–55.
10. Конституція України. Науково-практичний коментар / редкол.: В.Я. Тацій (гол. редкол.), О.В. Петришин (відп. секретар), Ю.Г. Барабаш та ін.; Нац. акад. прав. наук України. Харків: Право, 2011, С. 96.
11. Козловська Л. Конституційна доктрина права власності на землю в Україні. *Вісник Конституційного Суду України*. № 3. 2021. С. 89–101.
12. Козловська Л. Земля. Ідеальний шторм. URL: <https://zn.ua/ukr/macrolevel/zemlja-idealnij-shtorm.html> (дата звернення: 03.03.2024).
13. Горобець Н.О., Садикова Я.М. Трансформації змісту права власності в Україні. *Науковий вісник УжНУ. Серія «Право»*. 2018. № 48. Т. 1. С. 79–82.